

पुनर्वापर क्षेत्रात सन्मानजनक कामाला प्रोत्साहन देण्यासाठीच्या ILO च्या नवीन मार्गदर्शक तत्वांमुळे कचरा वेचकांना काय फायदा होऊ शकतो?जी?

"जरी पुनर्वापर मूल्य साखळ्यांमध्ये अनौपचारिक आणि औपचारिक पुनर्वापर उपक्रम एकत्र अस्तित्वात असले आणि एकमेकांशी निगडित असले तरी, ही धोरणात्मक मार्गदर्शक तत्वे अनौपचारिक अर्थव्यवस्थेतील पुनर्वापर उद्योग आणि कामगारांना विशेष लक्ष देऊन तयार करण्यात आली आहेत. हे केवळ त्यांच्या मोठ्या संख्येमुळेच नाही, तर सामाजिक न्याय प्रस्थापित करण्याच्या आणि कोणीही मागे राहणार नाही हे सुनिश्चित करण्याच्या आयएलओ (ILO) आणि उर्वरित संयुक्त राष्ट्र प्रणालीच्या आदेशामुळे देखील आहे.

पुनर्वापर क्षेत्रात सन्मानजनक कामाला प्रोत्साहन देण्यासाठी आयएलओ (ILO) धोरणात्मक मार्गदर्शक तत्वे

डिसेंबर २०२५ मध्ये, आंतरराष्ट्रीय कामगार संघटनेने (ILO) स्वीकारले पुनर्वापर क्षेत्रात सन्मानजनक कामाला प्रोत्साहन देण्यासाठी धोरणात्मक मार्गदर्शक तत्वे सरकार, कामगार आणि यांच्यात वाटाघाटी करून ठरवण्यात आले होते. निर्यात २०२५ मध्ये झालेल्या तज्ञांच्या बैठकीदरम्यान. इंटरनॅशनल अलायन्स ऑफ वेस्ट पिकर्स (IAWP) आणि अनौपचारिक अर्थव्यवस्थेतील महिला: जागतिकीकरण आणि संघटन इंटरनॅशनल ट्रेड युनियन कॉन्फेडरेशन, इंस्ट्रुमेंट ऑन ग्लोबल युनियन आणि पब्लिक सर्व्हिसेस इंटरनॅशनल यांनी WIEGO) ला बैठकीत कामगार सल्लागार म्हणून काम करण्यासाठी तीन प्रतिनिधींचा समावेश करण्याचे आमंत्रण दिले होते.

आठवडाभर चाललेल्या वाटाघाटी थकवणाऱ्या आणि तीव्र होत्या, त्या रात्री उशिरापर्यंत चालल्या आणि शेवटच्या दिवशी पहाटे २ वाजण्याच्या सुमारास संपल्या. सन्मानजनक कामाशी संबंधित अनेक मुद्द्यांवर सरकार, कामगार आणि मालक यांच्यात महत्त्वपूर्ण चर्चा झाली, ज्यामध्ये हे क्षेत्र 'नोकरी-समृद्ध', स्पर्धात्मक आणि 'निर्वाह वेतना'चा समावेश असलेले असावे की नाही, यासारख्या मुद्द्यांचा समावेश होता. मार्गदर्शक तत्वांमध्ये IAWP च्या सर्व मागण्यांचा समावेश करणे शक्य झाले नसले तरी, कचरा वेचकांच्या अनेक गरजा आणि मागण्या त्यात प्रतिबिंबित व्हाव्यात यासाठी आम्ही त्यावर प्रभाव टाकू शकलो, आणि परिणामी तयार झालेल्या दस्तऐवजात आमच्या क्षेत्रातील सन्मानजनक कामाची चौकट निश्चित करण्यासाठी महत्त्वपूर्ण आणि सविस्तर योगदान आहे.

आयएलओच्या मार्गदर्शक तत्वांमध्ये, "r" हा शब्द अनौपचारिक अर्थव्यवस्थेतील पुनर्वापर कामगारांना त्यांच्या कामातील आणि संघटनात्मक रचनेतील विविधतेनुसार, संदर्भानुसार वेगवेगळ्या संज्ञांनी संबोधले जाते. IAWP "कचरा वेचणारे" ही संज्ञा एक सर्वसमावेशक संज्ञा म्हणून वापरते, ज्यामध्ये अनौपचारिक पुनर्वापर कामगार, पुनर्वापर करणारे किंवा अनौपचारिक अर्थव्यवस्थेतील पुनर्वापर कामगार यांचा समावेश होऊ शकतो.¹ या मार्गदर्शक तत्वांमध्ये, कचरा वेचकांचा उल्लेख करण्यासाठी विविध संज्ञा वापरल्या जातात, आणि जरी अनौपचारिक पुनर्वापर अर्थव्यवस्थेतील सर्व कामगार कचरा वेचक नसले तरी, हे लक्षात घेणे महत्त्वाचे आहे की त्यांच्यापैकी बहुसंख्य जण कचरा वेचक आहेत.

¹ इंटरनॅशनल अलायन्स ऑफ वेस्ट पिकर्सच्या व्याख्येनुसार, कचरा वेचकांमध्ये पुनर्वापरयोग्य साहित्य गोळा करणे, त्याची वर्गवारी करणे, वर्गीकरण करणे आणि विक्री करणे या कामात स्वयंरोजगार करणारे कामगार; रस्त्यावरचे कचरा वेचक आणि या साहित्याच्या वाहतूक, पुनर्प्राप्ती आणि व्यापारीकरणात गुंतलेले इतर अनौपचारिक किंवा अर्ध-औपचारिक कामगार, ज्यात महानगरपालिका कचरा व्यवस्थापन प्रणालीमध्ये समाविष्ट असलेल्यांचाही समावेश आहे; तसेच माजी कचरा वेचक ज्यांनी त्यांच्या संस्थांमध्ये पर्यावरण संवर्धन, काळजी कार्य, आरोग्य किंवा लैंगिक समानता कार्यक्रम यांसारख्या क्षेत्रांमध्ये नवीन भूमिका स्वीकारल्या आहेत, यांचा समावेश होतो. पहा: www.wastepickersinternational.org/constitution साठी IAWP ची कचरा वेचकांची संपूर्ण व्याख्या.

पुनर्वापरातील सन्मानजनक कामासंदर्भात आयएलओच्या मार्गदर्शक तत्वांविषयी काय जाणून घ्यावे?

आयएलओची मार्गदर्शक तत्वे हे एक महत्त्वपूर्ण पाऊल आहे, कारण ती पुनर्वापर हे एक खरे काम आहे आणि कचरा वेचणारे हे पूर्ण हक्क असलेले कामगार आहेत, असे घोषित करतात. हा दस्तऐवज आपल्याला सामाजिक संरक्षण, सुरक्षित कामाची परिस्थिती, योग्य उत्पन्न आणि स्वातंत्र्याची हमी देण्याची गरज मान्य करतो. आयोजन करा हे धोरण पुनर्वापर करणाऱ्यांच्या सहकारी संस्था आणि संघटनांना या क्षेत्रातील कायदेशीर हितधारक म्हणून त्यांच्या महत्त्वपूर्ण भूमिकेला मान्यता देते. याव्यतिरिक्त, त्यात असे म्हटले आहे की औपचारिकीकरणामुळे त्यांची उपजीविका नष्ट होता कामा नये, उलट त्यांना टप्प्याटप्प्याने समाविष्ट केले पाहिजे आणि चक्रीय अर्थव्यवस्थेकडे होणाऱ्या संक्रमणामुळे कोणालाही मागे न सोडता रोजगार निर्माण झाला पाहिजे. सामाजिक संवाद हा केंद्रस्थानी आहे: पुनर्वापर करणाऱ्यांना प्रभावित करणाऱ्या धोरणांमध्ये त्यांचा आवाज असलाच पाहिजे. थोडक्यात, हे एक शक्तिशाली साधन आहे जे त्यांना कचरा व्यवस्थापनात आपले हक्काचे स्थान मिळवून देण्यास सक्षम करते.

पुनर्वापर क्षेत्रातील सन्मानजनक कामासाठीची आयएलओची मार्गदर्शक तत्वे हा केवळ एक तांत्रिक दस्तऐवज नाही — तर ते एक असे साधन आहे, जे कचरा वेचक संघटना आणि आपल्या नेत्यांनी वापरले पाहिजे. स्थानिक आणि राष्ट्रीय वास्तवाच्या प्रकाशात त्यांचे पुनरावलोकन करणे महत्वाचे आहे, आणि ठरवलेली मानके कितपत पूर्ण होत आहेत व महत्वाच्या उणिवा कुठे आहेत, हे तपासणे आवश्यक आहे. याच्या आधारावर, कचरा वेचक आपल्या मागण्या अधिक बळकट करण्यास, प्रस्तावांना मार्गदर्शन करण्यास, आणि हक्क सुनिश्चित करण्यासाठी, कामाच्या परिस्थितीत सुधारणा करण्यासाठी, तसेच पुनर्वापर प्रणालींमध्ये अर्थपूर्ण समावेश सक्षम करण्यासाठी अधिकान्यांना जबाबदार धरण्यास मदत करू शकतात. अशा प्रकारे, ही मार्गदर्शक तत्वे सामूहिक संघटनेद्वारे अधिक सन्मानजनक आणि न्याय्य कामाच्या परिस्थितीकडे वाटचाल करण्यासाठी एक ठोस संदर्भबिंदू बनू शकतात.

मार्गदर्शक तत्वांमध्ये आढळणाऱ्या प्रमुख तत्वांमध्ये खालील बाबींचा समावेश आहे:

१. पुनर्वापर हे एक खरे काम आहे

आयएलओ पुनर्वापराला एक वैध कार्य म्हणून मान्यता देते, ज्यामध्ये रस्त्यावरील कचरा गोळा करण्यापासून ते औद्योगिक प्रक्रियेपर्यंत सर्व गोष्टींचा समावेश होतो. यामुळे कचरा वेचणारे—मग ते कचराभूमीत काम करत असोत किंवा रस्त्यावर—जागतिक कामगार नकाशावर ठामपणे येतात आणि आम्ही केवळ "व्यवस्थेच्या बाहेर काम करणारे अनौपचारिक घटक" आहोत ही कल्पना दूर होते.

२. अनौपचारिक अर्थव्यवस्थेतील कामगारांचा समावेश

मार्गदर्शक तत्वे खालीलप्रमाणे आहेत हे तू औपचारिक आणि अनौपचारिक अशा दोन्ही अर्थव्यवस्थांमधील पुनर्वापर प्रक्रियांना समान रीतीने लागू होणे, आणि विशेषतः अनौपचारिक अर्थव्यवस्थेतील पुनर्वापर उद्योग व कामगारांवर भर देणे. हा भर केवळ बहुसंख्य कचरा वेचणारे अनौपचारिक अर्थव्यवस्थेत काम करतात ही वस्तुस्थितीच नव्हे, तर सामाजिक न्याय प्रस्थापित करणे आणि कोणीही मागे राहणार नाही हे सुनिश्चित करणे, या आयएलओ (ILO) आणि व्यापक संयुक्त राष्ट्र प्रणालीच्या आदेशालाही प्रतिबिंबित करतो.

३. सर्वांसाठी कामगार हक्क

हे पुष्टी करते की पुनर्वापर करणारे मूलभूत कामगार हक्कांसाठी पात्र आहेत: योग्य कामाची परिस्थिती, सामाजिक संरक्षण, कामाच्या ठिकाणी सुरक्षितता आणि आरोग्य, भेदभावरहित वागणूक आणि संघटना स्वातंत्र्य. यामुळे त्यांना "असुरक्षित व्यक्ती" या दर्जावरून ठोस, अंमलबजावणीयोग्य हक्कांच्या धारकांच्या दर्जावर आणले जाते.

४. एक महत्वाचा मार्ग म्हणून सहकारी संस्था

हे सहकारी संस्थांना—आणि व्यापक सामाजिक व एकता अर्थव्यवस्थेला—सन्मानजनक कामाकडे संक्रमण करण्यासाठी आदर्श माध्यम म्हणून अधोरेखित करते, ज्यामुळे उत्पन्न आणि सामूहिक सौदाशक्ती या दोन्हीमध्ये सुधारणा होते. सरकारांना त्यांना पाठिंबा देण्याचे आवाहन करण्यात आले आहे.

५. औपचारिकीकरणविस्थापनाशिवाय

अनौपचारिकता ही एक संरचनात्मक समस्या आहे हे ते मान्य करते आणि शिक्षात्मक उपायांद्वारे कोणालाही विस्थापित न करता एकीकरणास सुलभ करणाऱ्या टप्प्याटप्प्याच्या प्रक्रियांचे आवाहन करते.

६. सामाजिक संरक्षण आणि योग्य परिस्थिती

यातून सर्वांना सामाजिक संरक्षणाची हमी देण्याची गरज अधोरेखित होते. ओळखणेकचरा वेचकांना सामोरे जाव्या लागणाऱ्या कठोर वास्तवावर प्रकाश टाकणे, आणि सर्व पुनर्वापर कामगारांना सामाजिक सुरक्षेचा हक्क मिळावा यासाठी पुरेशा कायदेशीर चौकटी आणि प्रभावी यंत्रणा तयार करून त्यांची अंमलबजावणी करावी, असे सरकारांना आवाहन करणे.

७. हिंसा आणि धोके अधोरेखित करते

या मार्गदर्शक तत्वांमुळे रस्त्यांवर आणि कचराभूमींमध्ये होणारा हिंसाचार, छळ आणि धोके यांकडे लक्ष वेधले जाते, ज्यामुळे सरकारांना, नियोक्ते, आणि कामगारांचे संस्थात्यांचे संरक्षण करण्यासाठी उपाययोजना करणे.

८. रोजगारासह चक्रीय अर्थव्यवस्था

ते कचरा वेचकांना कामावरून काढून टाकण्याऐवजी, त्यांना सामावून घेणाऱ्या 'रोजगार-समृद्ध' स्थित्यंतराचा प्रस्ताव मांडत आहेत.

९. खऱ्या आवाजासह सामाजिक संवाद

या मजकुरात कचरा वेचकांना मान्यता देऊन सर्वांसाठी सामूहिक वाटाघाटीचा समावेश आहे. संस्थावैध संवादक म्हणून. हे मान्य करते की सामाजिक संवाद हा संघटना स्वातंत्र्यावर आधारित असावा, सद्भावनेने चालवला जावा आणि त्यात सर्व कामगारांच्या, त्यांच्या स्थलांतर स्थितीची पर्वा न करता, सामूहिक वाटाघाटीच्या अधिकाराची प्रभावी मान्यता समाविष्ट असावी.

१०. केवळ लाभार्थी नव्हे, तर नायक.

शेवटी, पुनर्वापरात सन्मानजनक कामाला प्रोत्साहन देण्यासाठीच्या आयएलओच्या मार्गदर्शक तत्वांमध्ये कचरा वेचक आणि पुनर्वापर कामगारांना धोरण निर्मितीतील प्रमुख घटक म्हणून स्थान दिले आहे, जे अधिक न्याय्य आणि शाश्वत पुनर्वापर प्रणालींना चालना देण्यासाठी आवश्यक आहे.

आयएलओची क्षेत्रीय मार्गदर्शक तत्त्वे काय आहेत?

आयएलओची क्षेत्रीय मार्गदर्शक तत्त्वे धोरणकर्ते, नियोक्ते, कामगार, उद्योग आणि इतर संस्थांना सन्मानजनक काम आणि न्याय्य संक्रमणाशी संबंधित विशिष्ट विषयांवर सविस्तर मार्गदर्शन पुरवतात. जरी ती कायदेशीररित्या बंधनकारक नसली तरी, आयएलओची मार्गदर्शक तत्त्वे राष्ट्रीय कायदे, व्यापार किंवा क्षेत्रीय करार, अधिवेशने, प्रोटोकॉल आणि इतर तह यांसारख्या कायदेशीररित्या बंधनकारक करारांची भाषा आणि तपशील निश्चित करण्यासाठी तयार केली जातात.

क्षेत्रीय मार्गदर्शक तत्त्वे आंतरराष्ट्रीय कामगार संघटनेच्या (ILO) तत्वांवर आधारित आहेत. कामगारअधिवेशने, प्रोटोकॉल आणि शिफारसी यांसारख्या मानकांवर, तसेच आयएलओच्या घोषणा, ठराव, निष्कर्ष आणि त्यांच्याशी संबंधित इतर धोरणात्मक मार्गदर्शनावर आधारित आहेत. ते कायदेशीररित्या बंधनकारक नाहीत आणि आंतरराष्ट्रीय कायद्यांतर्गत अनुमोदन किंवा पर्यवेक्षकीय यंत्रणांच्या अधीन नाहीत. कामगारमानके, परंतु त्यांचा उपयोग समर्थन देण्यासाठी आणि बळकट करण्यासाठी केला जाऊ शकतो. कामगारकायदेशीररित्या बंधनकारक करार आणि कायद्यांच्या चौकटीतील मानके आणि सर्वोत्तम कार्यपद्धती. उदाहरणार्थ, [आशियाई देश आणि तुर्कीसाठी ILO ची जहाज तोडण्यासंबंधीची सुरक्षा आणि आरोग्यावरील मार्गदर्शक तत्त्वे](#) पाकिस्तान, भारत आणि बांगलादेशमध्ये जहाज पुनर्वापर कायद्याच्या विकासासाठी धोरणे आणि कार्यनीतींमध्ये संदर्भित केले गेले आहेत आणि पार्श्वभूमी दस्तऐवज म्हणून वापरले गेले आहेत.

या प्रकारे, आयएलओची मार्गदर्शक तत्त्वे कचरा वेचक संघटनांसाठी एक अत्यंत उपयुक्त साधन ठरू शकतात. ही मार्गदर्शक तत्त्वे, हे गट बऱ्याच काळापासून करत असलेल्या मागण्यांना बळकटी देतात: उत्तम कामाची परिस्थिती, सामाजिक संरक्षणाची उपलब्धता आणि कचरा व्यवस्थापन प्रणालीमध्ये समावेश. हा दस्तऐवज हातात असल्यामुळे त्यांना अधिकाऱ्याला सांगता येते की: "ही केवळ आमची मागणी नाही; आयएलओ सुद्धा याचे समर्थन करत आहे."

संवादाच्या प्रसंगीही ते अत्यंत मौल्यवान ठरतात. महानगरपालिका, सरकारी मंत्रालये किंवा खाजगी कंपन्यांसोबत बैठका घेताना, या मार्गदर्शक सूचना कचरा वेचकांना मदत करू शकतात. गट अधिक स्पष्ट आणि प्रभावी युक्तिवाद सादर करा. आंतरराष्ट्रीय स्तरावर महत्त्वपूर्ण वजन असलेल्या प्राधिकरणाच्या पाठिंब्याने, सेवा शुल्क, पुनर्वापर करण्यायोग्य सामग्रीची उपलब्धता, औपचारिकीकरण किंवा कामाच्या परिस्थिती यांसारख्या समस्यांचे निराकरण करण्यासाठी त्यांचा वापर केला जाऊ शकतो.

शिवाय, ही मार्गदर्शक तत्त्वे संस्थांना त्यांच्या स्वतःच्या वास्तवाविषयी अधिक स्पष्ट दृष्टीकोन मिळवण्यास मदत करतात. त्यामुळे त्यांना, प्रत्यक्ष जमिनीवरील परिस्थितीची स्थापित मानकांशी—म्हणजेच, काय घडायला हवे—तुलना करता येते आणि त्रुटी कुठे आहेत हे ओळखता येते. या विश्लेषणाच्या आधारे, संस्था अधिक ठोस प्रस्ताव तयार करू शकतात—उदाहरणार्थ, कामाच्या ठिकाणी सुरक्षितता कशी सुधारावी, धोके कसे कमी करावेत किंवा स्वतःची संघटनात्मक रचना कशी मजबूत करावी.

आणि जरी ते बंधनकारक कायदा नसले तरी, मार्गदर्शक तत्त्वांना मोठे महत्त्व आहे. पुनर्वापर क्षेत्राने कसे कार्य केले पाहिजे याबद्दल ते आंतरराष्ट्रीय एकमत दर्शवतात. याच कारणामुळे, ते पुनर्वापर करणाऱ्यांचा आवाज बुलंद करण्यासाठी, संवादाचे मार्ग खुले करण्यासाठी आणि त्यांच्या कामावर थेट परिणाम करणाऱ्या निर्णय प्रक्रियेत सहभागी होण्याचा त्यांचा हक्क प्रस्थापित करण्यासाठी महत्त्वपूर्ण ठरू शकतात.